
Davor Ambroš
Svibanjska ul. 80 A, Daruvar
davorambros@gmail.com

Primljeno/Received: 1. VIII. 2023.
Prihvaćeno/Accepted: 1. V. 2024.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Pregledni rad
Review article
DOI: 10.47325/zj.7.8-9.12

UDK 528.4(497.5Končanica)“19“

OPIS PRVE IZMJERE GRANICA KATASTARSKE OPĆINE KONČANICA IZ 1860. GODINE

Sažetak: Od pedesetih godina devetnaestog stoljeća na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije počinje prva sustavna katastarska izmjera zemljišta, radi lakšeg i pravednijeg oporezivanja. Izmjera je bila značajna i zbog povijesnih izvora iz kojih se daju iščitati razne socijalne, demografske i ekonomske prilike. Ovaj rad donosi opis jedne takve izmjere zemljišta, zapisnika prvog omeđivanja granica katastarske općine Končanica iz 1860. godine.

Ključne riječi: Končanica, 19. stoljeće, zemljišna izmjera, katastarska općina, katastarska karta

Uvod

U Hrvatskom državnom arhivu u fondu Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju⁵¹⁵ djelomično je sačuvano katastarsko gradivo za područje Kraljevina Hrvatske i Slavonije. Dio gradiva je nastao katastarskom izmjerom u razdoblju između 1847. i 1877. godine, tijekom izrade prvog stabilnog katastra, a dio kasnijim dopunjavanjem i ispravljanjem i drugom katastarskom izmjerom.⁵¹⁶

Prva sustavna katastarska izmjera cijele Habsburške Monarhije provedena je na temelju Zakona o poreznom katastru (Patent über die Einführung des stabilen Katastrs) što ga je

⁵¹⁵ Hrvatski državni arhiv (HR-HDA), 1421-1, fond Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju.

⁵¹⁶ Mirela SLUKAN, Katastarska dokumentacija Arhiva mapa u Hrvatskom državnom arhivu. *Arhivski vjesnik*, vol., br. 40, 1997., str. 139-155, <https://hrcak.srce.hr/file/17338>; Mirjana JURIC, Sustav zaštite katastarskoga gradiva Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju nekad i danas. *Arhivski vjesnik*, vol. 54, br. 1, 2011., str. 69. <https://hrcak.srce.hr/11312>. Oba citirana 03.03. 2024.

proglasio car i kralj Franjo I. 1817. godine (katastar Franje I.) s ciljem uvođenja pravednog sustava oporezivanja. Zbog toga je bilo potrebno načiniti popis svih poreznih obveznika i njihove imovine, odnosno uspostaviti stabilni katastar.⁵¹⁷ Katastarska izmjera hrvatskih zemalja provedena je prvo na području Istre (1818. – 1822.) i Dalmacije (1823. – 1838.) u sklopu austrijskog dijela Monarhije, a izmjera Kraljevina Hrvatske i Slavonije (civilnog i vojnog dijela) između 1847. i 1877. u sklopu mađarskog dijela Monarhije.⁵¹⁸ Katastarski planovi proizašli iz izmjera u 19. stoljeću još uvijek su u uporabi na većem dijelu Republike Hrvatske.

Opis granica katastarske općine Končanica iz 1860. godine

Katastarska izmjera obavljala se u skladu s tadašnjim upravno-teritorijalnim ustrojem. Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća u dijelu Požeške županije koji je obuhvaćao i tadašnji daruvarski kotar izvršene su prve radnje u *poreznim obćinama* radi izmjera granica pojedinih katastarskih općina.⁵¹⁹ Prvi korak katastarske izmjere neke katastarske općine bilo je označavanje njezinih granica.

U tadašnjoj poreznoj općini Končanica koja je pripadala daruvarskom kotaru se prema popisu stanovništva iz 1857. godine nalazilo selo Končanica s pripadajućim zaselkom Sigetu. U Končanici je tada u 116 domaćinstava živjelo 707 stanovnika, a u dva domaćinstva u Sigetu ukupno tri stanovnika.⁵²⁰

U fondu Arhivskih mapa za Hrvatsku i Slavoniju u podseriji Požeška županija⁵²¹ nalazi se dosje pod nazivom Katastarska općina Končanica.⁵²² Dosje⁵²³ se sastoji od međašne skice⁵²⁴ i zapsnika omeđivanja⁵²⁵ sa završnim protokolom (zaključkom) iz 1862. godine⁵²⁶ pisanim djelomično

⁵¹⁷ Navedena djela.

⁵¹⁸ Nav. djela.

⁵¹⁹ HR-HDA, fond 1421-1-5, Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, podserija Požeška županija.

⁵²⁰ Mirko KORENČIĆ, *Naselja i stanovništvo Socijalističke republike Hrvatske 1857 – 1971*, JAZU, knjiga 54, Zagreb, 1979., str. 186; Vinko SABLJAR, (urednik), *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije / Vinzenz Sabljar, Orts-Lexikon der Königreiche Dalmatien, Kroatien und Slavonien* (Zagreb: Nakladom i bèrzotiskom A.[ntuna] Jakića, 1866.), str. 188., 376.

⁵²¹ HR-HDA, fond 1421-1-5, Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, podserija Požeška županija.

⁵²² HR-HDA, fond 1421-1-5-165, Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, podserija Požeška županija, dosje k.o. Končanica. U dosjeu se nalazi dokumentacija od ukupno dvanaest stranica.

⁵²³ U originalu pisanom na njemačkom jeziku naziv cijele dokumentacije glasi *Kronland Croatien und Slavonien. Steueramt Daruvar. Comitāt Požega. Grenz Beschreibung der Gemeidung Končanica 1860*.

⁵²⁴ Međašna skica prikazuje općinu s naseljem i granicama, glavne prometnice i vodene tokove.

⁵²⁵ U njemačkom izvorniku *Grenzbeschreibung der gemeide Končanica*. Zapisnici omeđivanja su zapisnici opisa granica i sastoje se od međašne skice i tekstualnog opisa.

⁵²⁶ U njemačkom izvorniku *Nachtrags-Protocoll der Gemeide Končanica*.

njemačkim pismom, a dijelom njemačkom goticom.⁵²⁷ Tekstualni opis međa prve katastarske izmjere granica sadrži točan položaj i opis rubnih parcela i graničnih oznaka na njima, a uz izvorni opis granica katastarske općine Končanica iz 1860. postoji i dodatak dopisan 1862. godine koji je bio temeljem za izradu katastarske karte i upisivanje posjeda pojedinih vlasnika parcela na njoj.⁵²⁸

Izradi opisa međa prethodilo je točno označavanje granica humcima i graničnim kamenjem. Svaka granična oznaka dobila je svoj broj. Tijekom obilaska terena katastarski mjernik je izrađivao skicu na koju je unosio sve granične oznake s njihovim brojevima i važnija orijentacijska topografska obilježja područja da bi se njegovim prijepisom nakon izvršene izmjere dobio konačni oblik zapisnika.⁵²⁹ Za svaku rubnu parcelu u katastarskoj općini Končanica navodi se ime vlasnika i kultura pod kojom se čestica nalazi. Svaki međašni znak bio je numeriran, topografski opisan teren na kojem se nalazila oznaka te točna međusobna udaljenost graničnih oznaka.⁵³⁰ Zapisnik prati kartu, u ovom slučaju međašnu skicu na kojoj su malim brojevima zasebno označeni svaki od četiri dijela granice.⁵³¹ Prema opisu u zapisniku cijela granica je bila označena znakovima i brojevima, ponegdje gdje se granica protezala kroz šumske pojaseve urezani su i križevi u stablima bukve.⁵³²

U zapisniku je opisan izgled granice katastra sa sjeverozapada od mosta na cesti koja vodi od Daruvara do granice s Vojnom krajinom. Prvo se opisuje granica koja vodi na jugoistok (sa selom Brestovac), na istok (s Donjim Daruvarom), zatim na sjever (sa selom Batinjani) i na kraju na zapad (Vojna krajina). Granica je pratila postojeće ceste, vodotokove (rijeku Ilova, Đurđička i Crnaja), drvorede, ali je često išla i kroz šumu. U opisu međa su i imena graničnih potoka i imena vlasnika šuma – na zapadu su to prostrane šume grofa Jankovića, na istoku, iza predjela Sokak i u blizini potoka Đurđičke, spominju se posjedi nekih stanovnika Končanice, kao na primjer polje Mate Lipušića, livada Matiasa Kostjala, livade Matiasa Husaka i Georga Simaiglera. Dio katastra na sjeveroistoku Končanice uz potok Đurđičku ponovno graniči sa šumama grofa Jankovića. Prema opisu, cijelu sjevernu granicu s Vojnom krajinom čini rijeka Ilova.⁵³³

⁵²⁷ Zahvala na prijevodu povjesničaru i genealogu Lubomíru Havrdyju te doc. Jiříju Kubešu, dekanu Filozofskog fakulteta Univerziteta Pardubice, Češka.

⁵²⁸ HR-HDA, fond 1421-1-5-165-1, Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, podserija Požeška županija, dosje k.o. Končanica, zapisnici omeđivanja, HR-HDA, fond 1421-1-5-165-2, Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, podserija Požeška županija, dosje k.o. Končanica, upisnik kućnih i zemljišnih čestica.

⁵²⁹ SLUKAN, nav. djelo.

⁵³⁰ Vjerojatno se radi o pravilima označavanja jer tako navodi i Slukan u navedenom djelu.

⁵³¹ Granice s katastarskim općinama Batinjani, Donji Daruvar i Brestovac te granica na rijeci Ilovi s Vojnom krajinom.

⁵³² HR-HDA, fond 1421-1-5-165-1, Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, podserija Požeška županija, dosje k.o. Končanica, zapisnici omeđivanja.

⁵³³ Isto.

Ovako sastavljen zapisnik potpisivali bi i pečatom potvrdili mjernik i imenovani članovi povjerenstva pojedine porezne općine, nakon čega je takav dokument predstavljao pravni dokument o prostiranju i granicama te općine.⁵³⁴ Zapisnik omeđivanja izradio je granični povjerenik Johann Vojnović, a nastao je u suradnji s predstavnicima susjednih poreznih općina.⁵³⁵ Njihova imena se navode na kraju pojedinih opisa međa s drugim katastarskim općinama, pa tako na primjer za Brestovac to su starješina Marko Lukić i još dva svjedoka. Za Končanicu su na kraju opisa svih međa pod datumom 11. svibnja 1860. potpisani starješina Heinrich Lieber i svjedoci odbornici Anton Mrazek i Franz Koči.

Posljednje tri stranice⁵³⁶ opisa međa dokumentiraju da je 8. travnja 1862. granica sa selom Brestovac malo izmijenjena kod ceste Končanica – Brestovac te su pomaknuti granični brojevi. Prema novoj izmjeni katastarska općina Končanica završavala je s posjedima koja su pripadala Končančanima pa se nova granica protezala uz njive pojedinih posjednika. U završnom zaključku iz 1862. godine potpisani su politički povjerenik od strane Požeške županije, javni bilježnik, vlastelinski povjerenik te odbornici iz Končanice Anton Mrazek i Matia Havranek i novi seoski starješina Jozef Husak.

Za sve katastarske općine Hrvatske i Slavonije nakon izmjere granica izrađeni su upisnici čestica (Parzellen-Protocol).⁵³⁷ Posjednici su bili dužni zajednički označiti svoja zemljišta vidljivim i trajnim oznakama. Unutar svojeg posjeda svaki je posjednik bio dužan jasno označiti granice zemljišta za koje se nije plaćao porez i granice različitih načina korištenja za koja se plaćao porez kako bi se za svako od njih zasebno mogla odrediti površina i razrezati porez.⁵³⁸ Zbog lakšeg snalaženja, katastarska općina Končanica podijeljena je na manje cjeline nazvane rudine (toponimi) koje su na karti označavane slovima.⁵³⁹ Primjerice, rudine *Pod kućnice* bile su označene slovom A, a brojevi parcela od 1 do 776, dok je posljednja evidentirana 2436. parcela bila u rudini nazvanoj *Vodovje*.

Za svaku je katastarsku česticu upisan broj čestice, ime i kućni broj vlasnika, veličina i kultura pod kojom se čestica nalazi,⁵⁴⁰ a svi su ti podaci bili osnova za plaćanje poreza. Zanimljivo je da su se imena svih rudina iz 1860. godine zadržala do današnjih dana.⁵⁴¹

⁵³⁴ SLUKAN, nav. djelo.

⁵³⁵ Brestovac, Donji Daruvar i Batinjani.

⁵³⁶ U njemačkom izvorniku Nachtrags-Protocoll der Gemeide Končanica im Anstolse mit der Gemeide Breztovac. (Dopuna zapisnika sela Končanica sa selom Brestovac.)

⁵³⁷ SLUKAN, nav. djelo.

⁵³⁸ Rinaldo PAAR, *65 godina Hrvatskog geodetskog društva 1952-2017*, Hrvatsko geodetsko društvo, Zagreb, 2017., str. 33.

⁵³⁹ Izkaz parcelah. Croquis parcelah občine Končanica., Končanica, Odjel za katastar nekretnina u Daruvaru (neevidentirano).

⁵⁴⁰ Izkaz parcelah. Croquis parcelah občine Končanica., Končanica, Odjel za katastar nekretnina u Daruvaru (neevidentirano).

⁵⁴¹ To su primjerice Sovjak, Zidine, Gladni brijeg, Krčevina, Šibić, Lučice...

Katastarska karta Končanice iz 1862. godine

Dvije godine kasnije je na temelju izmjere iz 1860. godine izrađena katastarska karta Končanice⁵⁴² na kojoj su upisani svi kućevlasnici i njihovi posjedi u katastarskoj općini. Na karti su velikom uspravnim tiskanim slovima upisani nazivi sela Končanica i zaseoka Siget te razni toponimi. Bojom je označena namjena svake pojedine parcele pa je pojedina kultura označavana svojom bojom. Na svakoj parceli napisan je vlasnik te broj kuće iz koje dolazi. Prema legendi priloženoj na dnu karte, oranice su bijele boje, livade su obojane svijetlo zelenom bojom s oznakom L, pašnjaci svijetlo žutom s oznakom P dok su vrtovi obojeni tamnijom zelenom, iscrtkanom crnim crticama. Vodeni tokovi bojani su u plavo, na njima je strelicom označen smjer toka. Drveni mostovi na riječnim tokovima su žute iscrtane kocke. Glavne ceste i kuće s pokrovom od crijepa obojene su svijetlo ružičastom, a svi drveni objekti i kuće pokrivene slamom označavani su žutom bojom. Brojevi čestica s kućnim brojem i dvorištem napisani su crnim, a brojevi čestica zemlje crvenim tušem. Na stambenim objektima dodatno se crnom zadebljanom crtom označavao ulaz u kuću. Šume su obojene prugasto zeleno bijelom bojom s nacrtanim stablima sa sjenom. Razlikovane su niske šume (na karti N. Š.) od onih visokih hrastovih (V. Š.). Uz uobičajenu prugasto zelenu boju, parcele šuma obojane sivom bojom i dodatno označene kao *Julije Janković grof* nisu direktno pripadale pod novoustrojenu katastarsku općinu Končanica, nego grofovskom dobru Daruvar. Na samoj granici s Vojnom krajinom u zaseoku Siget dvije gospodarske zgrade označene su kao gostionica i lugarnica, a jedna gostionica označena je na karti i u centru Končanice, gdje se prema oznaci na mjestu današnje crkve nalazio i drveni križ.⁵⁴³

Katastarska karta Končanice iz 1862. godine ima i dublje povijesno značenje. Vrijeme je to u kojem su se u selo intenzivno počele doseljivati brojne češke obitelji pa je izrada karte od velike važnosti za istraživanje povijesti češke manjine u Hrvatskoj. Ona govori koje su obitelji u selu tada boravile, navodi točnu lokaciju stanovanja prema kućnim brojevima po kojima se može vidjeti i veličina njihovih posjeda. Prve kuće počinjale su ispod današnjeg groblja, a kućni brojevi dodjeljivani su počevši od broja jedan nadalje kako je koja kuća izgrađena, bez obzira nalazila se s lijeve ili desne strane ceste. Katastarska karta obuhvaća sveukupno 108 domaćinstava, a vidljivo je da su pojedini kućni brojevi iznad tog broja dopisivani kasnije.⁵⁴⁴ Iz tih brojeva kuća može se zaključiti kada je koja izgrađena, jer je nova kuća uvijek bila za jedan broj više numerirana od prethodne.

⁵⁴² Originalna katastarska karta Končanice iz 1862. godine nalazi se u Odjelu za katastar nekretnina u Daruvaru (neevidentirano), a kopija karte u većoj dimenziji koju je prema originalnoj karti mjerio i izradio Oto Kmoniček 1984. godine nalazi se u Arhivu Saveza Čeha u RH (neevidentirano).

⁵⁴³ Katastarska karta Končanice iz 1862. u Odjelu za katastar nekretnina u Daruvaru.

⁵⁴⁴ Isto.

Iako je prva sustavna katastarska izmjera cijele Habsburške Monarhije provedena radi primjene novog sustava oporezivanja prihoda od poljodjelstva, ona je i jedan od značajnih povijesnih izvora iz kojeg se daju iščitati razne demografske, socijalne i ekonomske prilike. Dokumentiran je prirodni i kulturni krajolik određenog područja te kroz niz statističkih i gospodarskih podataka oslikava tadašnji način života na tom prostoru.

SUMMARY

DESCRIPTION OF THE FIRST SURVEY OF THE BOUNDARIES OF THE CADASTRAL MUNICIPALITY OF KONČANICA FROM 1860

Summary: The first systematic cadastral land survey was carried out in the Kingdom of Croatia and Slavonia in the 1950s to facilitate simpler and fairer taxation. The survey's historical sources, which provide information on a range of social, demographic, and economic circumstances, were equally important. This document describes one such land survey, which is the first record of the cadastral municipality of Končanica's boundary demarcation from 1860.

Keywords: Končanica, 19th century, land survey, cadastral municipality, cadastral map